

SVENSKAN I STÄNDIG FÖRÄNDRING – EN HISTORIA OM SPRÅKET

Innehållsförteckning

SVENSKAN I STÄNDIG FÖRÄNDRING – EN HISTORIA OM SPRÅKET	1
INLEDNING	2
<i>Vad innehåller blocket?</i>	2
<i>Svenska 3: Centralt innehåll och kunskapskrav</i>	3
SVENSKANS HISTORIA	4
<i>Förslag på arbetsgång</i>	4
<i>Mer om Rökstenen</i>	8
SVENSKAN I DAG OCH OM HUNDRA ÅR	9
<i>Förslag på arbetsgång</i>	9
<i>Mer om ordet ogooglebar</i>	10
AVSLUTANDE UPPGIFT	11
<i>Avslutande uppgift: Svenskan i ständig förändring</i>	11
<i>Bedömningsmatris för avslutande uppgift</i>	12

Inledning

Vad innehåller blocket?

Blocket "Svenskan i ständig förändring – en historia om språket" innehåller två kapitel:

- 1) "Svenskans historia"
- 2) "Svenskan i dag och om hundra år"

Det huvudsakliga syftet med blocket är att beskriva det svenska språkets ursprung, släktskapsförhållanden och historiska utveckling. Blocket ger eleverna möjligheter att fördjupa sina kunskaper i det svenska språkets historia, reflektera över vad som gör att språk förändras och fundera på hur svenskan kan tänkas utvecklas i framtiden.

Det första kapitlet, "Svenskans historia", tar sitt avstamp i ett antal fraser på olika språk där vissa tillhör den indoeuropeiska språksläkten och andra inte. Därefter zoomar kapitlet in mot den gren av det indoeuropeiska språkträdet som det svenska språket ska komma att utvecklas ifrån. I ett antal avsnitt belyser kapitlet hur svenskan förändras från 800-talet och framåt. Varje avsnitt innehåller textexempel som eleverna får läsa och diskutera. Kapitlet avslutas med ett avsnitt med rubriken "Är svenskan färdig nu?" som fungerar som övergång till blockets andra kapitel, "Svenskan i dag och om hundra år".

I det andra kapitlet ges exempel på förändringar i ordförrådet från början av 1900-talet och fram till i dag. Kapitlet diskuterar också vad det beror på att svenskan ständigt lånat ord från andra språk. Eleverna får fördjupa sig i debatten kring orden "hen" och "en" (istället för "man") och avslutningsvis spå i "språksumpen" – vilka förändringar kommer svenskan genomgå under de kommande hundra åren?

Svenska 3: Centralt innehåll och kunskapskrav

Blocket "Svenskan i ständig förändring – en historia om språket" anknyter i första hand till den sjätte och sista punkten i det centrala innehållet i kursen Svenska 3:

Centralt innehåll

Det svenska språkets ursprung, historiska utveckling och släktskapsförhållanden.
Språkförändring.

Blocket anknyter i första hand till följande kunskapskrav:

Betyg E	Betyg C	Betyg A
Eleven kan översiktligt redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling.	Eleven kan utförligt redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling.	Eleven kan utförligt och nyanserat redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling. Dessutom kan eleven dra relevanta generella slutsatser om språkförändring.

Svenskans historia

Förslag på arbetsgång

Enligt det centrala innehållet och kunskapskraven för Svenska 3 vad gäller studiet av språkhistorien ska undervisningen behandla följande tre delar:

- Svenska språkets ursprung
- Svenska språkets släktskapsförhållanden
- Svenska språkets utveckling och språkförändring

Genom att arbeta med *Svenska impulser 3* och *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* får eleverna goda möjligheter att fördjupa sina kunskaper kring svenska språkets ursprung och utveckling, samt diskutera hur svenska språket har förändrats genom århundradena och hur det fortsätter att utvecklas och förändras även i dag.

Här följer ett övergripande förslag till ett upplägg av momentet som utgår från de tre delarna ovan och där eleverna arbetar med både *Svenska impulser 3* och *Upplev litteraturen 3 – texter och tal*.

Svenska språkets ursprung och släktskapsförhållanden

Ägna någon eller några inledande lektioner åt att låta klassen arbeta med och reflektera kring de övergripande frågeställningarna när och hur svenska språket uppkom och hur det svenska språkets släktskapsförhållanden ser ut. Dessa frågeställningar går in i varandra och behandlas naturligt i anslutning till varandra.

Utgå från det inledande avsnittet i läroboken, "Vår världs språk" (s. 302–305), men låt även eleverna få läsa Tore Janssons artikel "När danska blev svenska" i *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* (s. 244–251).

Förslag på arbetsgång:

1. Inled med att fråga klassen: Vilka språk är svenskan släkt med? Låt dem i mindre grupper skriva ner alla de språk som de vet eller tror att svenskan är släkt med.
2. Be dem därefter ringa in de språk som är svenskans närmaste släktingar. Låt dem även fundera över hur man vet att språk är nära släkt med varandra. På vilka olika sätt kan man se eller höra det? Diskutera i helklass.
3. Visa eleverna de 19 fraserna på sidan 302. Vilka språk känner de igen? Vilka av dessa tror de att svenskan är släkt med? Varför?
4. Låt eleverna läsa sidorna 302–305 och arbeta med uppgifterna på sidan 305.
5. Svenskan tillhör alltså den germanska språkfamiljen inom den indoeuropeiska språksläkten. Men när sker övergången till mer individuella språk? När uppkommer språket svenska? Kring dessa frågor för språkvetaren och professorn Tore Janson intressanta resonemang i sin artikel "När danska blev svenska". Låt eleverna avslutningsvis läsa igenom den och arbeta med uppgifterna på sidan 251 i *Upplev litteraturen 3 – texter och tal*.

Språkförändringar allmänt – varför förändras språk?

Nästa avsnitt i läroboken, "Varför förändras språk?" (s. 306–307), behandlar frågan varför språk förändras och varför vissa språk dör ut. Förslag på arbetsgång:

1. Inled med att låta eleverna få läsa utdraget ur inskriften på Rökstenen, den så kallade Teoderik-strofen, som finns med i *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* (s. 252). Ett förslag är ni först studerar den runsvenska versionen och att eleverna inte omedelbart får se översättningen till nusvenska. På Wikipedia går det att lyssna på en inläsning av just Teoderik-strofen, så ett tips är att spela upp den för eleverna (sv.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6kstenen#Teoderik-strofen_.28rad_9-11.29).
2. Hur reagerar eleverna på strofen? Förmodligen förstår de ingenting, men är det något ord de känner igen? Vilka bokstäver och språkljud finns inte kvar i svenskan i dag?
3. Berätta att Teoderik-strofen är skriven i början på 800-talet och är ett exempel på det språk som talades i Sverige på den tiden. Låt eleverna, förslagsvis i mindre grupper, diskutera varför språk egentligen förändras. Vilka orsaker till språkförändringar kan de komma på? Varför talar vi inte på samma sätt i dag som människor i Sverige gjorde för drygt 1000 år sedan? Jämför i klassen.
4. Låt eleverna läsa sidan 306 i *Svenska impulser 3* och plocka ut de orsaker till att språk förändras som läroboken anger (förflyttningar och geografiska avstånd, social miljö, påverkan från tidigare generationer, påverkan från människor i omgivningen, gemenskap i gruppen, avståndstagande mot andra grupper). En viktig och grundläggande förklaring till att språk förändras är naturligtvis att samhället förändras.
5. Läs även rutan om språkdöd på sidan 307 och plocka ut de förklaringar som anges till att vissa språk dör (språkbyte, folkförflyttningar, folkminskningar).
6. Med elevernas egna förslag borde ni nu ha många uppslag till vad det är som gör att språk hela tiden förändras. Slå fast att ni under de kommande lektionerna kommer att fördjupa er mer i hur svenskan har utvecklats genom historien och att ni kommer att göra några nedslag i språkhistorien.
7. Låt eleverna göra någon eller några av uppgifterna på sidan 307.

Svenska språkets historiska utveckling – nedslag i språkhistorien

De följande avsnitten i läroboken lotsar eleverna genom de olika språkhistoriska epokerna och ger textexempel från olika tider. Även antologin *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* innehåller ett antal texter från olika språkhistoriska perioder. Den övergripande frågeställningen här blir därmed hur det svenska språket har utvecklats genom historien. Förslag på arbetsgång:

1. Låt eleverna studera tidsaxeln i läroboken på uppslaget 302–303. Vilka av de olika texterna/händelserna/institutionerna som finns utmärka på tidsaxeln känner de igen? Varför är det så exakta årtal som markerar övergångar mellan olika perioder? Vad säger det om de verk som finns angivna i tidsaxeln, att de anses inleda helt nya perioder i svenskans utveckling?
2. Lärobokens upplägg är kronologiskt och ser ut så här:
 - a. *Runsvenska*: Avsnittet "Ett svenskt skriftspråk växer fram" (s. 308–311).

- b. *Fornsvenska*: Avsnitten "Den forna svenskan" (s. 312–314), "Kontakt med kontinenten" (s. 315–317).
 - c. *Nysvenska*: Avsnitten "Ordning och reda" (s. 318–319), "Fransöska och ren Swänska" (s. 320–321).
 - d. *Nusvenska*: Avsnittet "Är svenskan färdig nu?" (s. 322–324).
- Bläddra gärna igenom kapitlet tillsammans och diskutera vilka associationer rubrikerna ger. Vad berättar rubrikerna om svenska språkets utveckling under de aktuella epokerna?
- 3. Ägna ett antal lektioner åt att gå igenom de olika perioderna. Arbeta antingen i helklass och varva genomgångar med eget arbete. En annan variant är att låta eleverna arbeta i grupper under ett par lektioner och mer självständigt fördjupa sig i de olika perioderna. Inled och avsluta i så fall förslagsvis varje pass genom att samla hela gruppen och introducera/summera arbetet tillsammans.
 - 4. På nästa sida finns en uppställning över alla texter som ingår i läroboken och antologin för varje språkhistorisk period. Den ger dig som lärare överblick över materialet. Översikten kan även delas ut till eleverna.

Runsvenska 800–1225

Texter i Svenska impulser 3	Texter i Upplev litteraturen 3
Ristningar från Kvibille kyrka, Strömonumentet och vid Anundshögen (s. 309)	Runinskrift från Rökstenen (s. 252)
Sigurdsristningen (s. 310)	Henrik Williams, "Hur talade vikingarna?" (s. 254)

Fornsvenska 1225–1526

Texter i Svenska impulser 3	Texter i Upplev litteraturen 3
Utdrag ur <i>Äldre Västgötalagen</i> (s. 313)	<i>Magnus Erikssons stadslag</i> , ur konungabalken (s. 258)
Utdrag ur <i>Själens tröst</i> (s. 316)	

Nysvenska 1526–1879

Texter i Svenska impulser 3	Texter i Upplev litteraturen 3
Utdrag ur <i>Gustav Vasas Bibel</i> (s. 319)	Jesper Swedberg, <i>Herre, signe du och råde</i> (s. 262)
Olof Dalin, utdrag ur <i>Then Swänska Argus</i> (s. 321)	Ur <i>Anckarströms mordbekännelse av den 3 april 1792</i> (s. 264)
	<i>Aftonbladet</i> , 6 december 1830, förstasidan (s. 269)

Nusvenska 1879–

Texter i Svenska impulser 3	Texter i Upplev litteraturen 3
August Strindberg, ur <i>Röda rummet</i> (s. 324)	Lotta Olsson, "Fridtjuv Berg smädades för den nya stavningsreformen" (s. 272)
Jens Lapidus, ur <i>Snabba cash</i> (s. 323)	
Georg Cederskog, "Ordet 'man' blir 'en' i kampen för jämlikhet" (s. 331)	Lasse Mannheimer, "Så ser framtidens språk ut" (s. 276)

Mer om Rökstenen

På sidorna 252–253 i *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* kan eleverna läsa om och se en bild på den mäktiga Rökstenen i Östergötland. Den transkription av Teoderik-strofen och översättning till nusvenska som finns i antologin är desamma som de som finns vid stenen, på Riksantikvarieämbetets skylt på platsen. Hela översättningen av Rökstenens långa inristning finns att läsa på Rökstenens besökscentrums webbplats (www.rokstenen.se). På Wikipedia går det att lyssna på en inläsning av Teoderik-strofen (sv.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6kstenen#Teoderik-strofen_.28rad_9-11.29).

I antologin finns även ett utdrag ur en uppsats av språkvetaren Henrik Williams, som handlar om hur vikingarna talade och där Williams diskuterar just Teoderik-strofen (s. 254–257). Dessa två texter i antologin – uppslaget om Rökstenen och Williams uppsats – kompletterar varandra utmärkt och är tänkta att läsas tillsammans. Det kan vara bra i så fall att uppmärksamma eleverna på att Williams använder en något annan transkribering av Teoderik-strofen än den som finns i antologin. Det har i sig ingen betydelse för de uppgifter eleverna ska lösa, men eftersom det kan skapa viss förvirring redovisas de olikheter som finns i transkriptionen av Teoderik-strofen i tabellen:

Antologin	Henrik Williams	Nusvensk översättning
þiaurikR	Þioðrikr	Tjodrik
strontu hraiþmaraR	strandu Hraiðmarar	Reidhavets kust
kuta sinum	guta sinum	sin gotiska häst
karuR	garur	rustad
hin þurmuþi	hinn þurmoði	den dristige

Svenskan i dag och om hundra år

Förslag på arbetsgång

Kapitlets rubrik är "Svenskan i dag och om hundra år" och ett förslag är att strukturera arbetet med kapitlet utifrån rubrikens "i dag" och "om hundra". Här är ett förslag på arbetsgång.

Svenskan i dag

Avsnitten "Nya ord i svenskan" (s. 326–328) beskriver hur nya ord hela tiden kommer in i svenskan och vad det beror på. Det avslutas med exempel på ord som lånats in från andra språk under den senaste tiden och som eleverna kan tänkas känna igen. Avsnittet "Hen och en – för ett mer könsneutralt språkbruk" (s. 329–333) redogör för debatten kring orden hen och en, två formord som varit på frammarsch sedan 2012. Båda dessa avsnitt berör alltså förändringar i ordförrådet som pågår i vår egen samtid. Ägna någon eller några lektioner åt dessa avsnitt.

1. Inled arbetet med att nämna att förändringar i ordförrådet är den språkförändring som är lättast att se. Repetera kort vad som sades i kapitlet "Svenskans historia" (om ni arbetat med det) om från vilka språk svenskan lånat ord tidigare i historien. Från vilka språk lånar svenskan ord i dag?
2. På Institutet för språk och folkminns webbplats redovisas fortlöpande nya ord i svenskan. Här finns också nyordslistorna som Språkrådet och Språktidningen sammanställer varje år. Titta förslagsvis igenom de aktuella nyorden och skumma igenom listan över det senaste årets nyord. Vilka ord känner eleverna igen? Välj ut några ord och läs varifrån orden kommer. Hur speglar orden förändringar i samhället? Finns det ord som är lånade från andra språk? Vilka språk i så fall?
3. Återvänd till läroboken och låt eleverna läsa sidorna 326–327. Fånga upp begreppet *prestigespråk* som nämns i texten. Vad innebär det? Finns det några faror med att vi lånar så många ord från engelskan? Vad säger läroboken? Vad tycker eleverna? Låt klassen göra någon av eller båda uppgifterna på sidan 328.
4. Gå vidare genom att låta eleverna i mindre grupper göra Diskutera-uppgiften på sidan 333. Följ upp i helklass. Låt eleverna därefter läsa sidorna 329–332 och arbeta med Samtala om texten-uppgiften på sidan 333.
5. Avsluta med en repetera vad eleverna svarade på frågan om hur de tror att användningen av orden (hen och en) kommer att utvecklas på sikt (Diskutera-uppgiften på sidan 333). Det blir en bra övergång till nästa avsnitt, "Svenskan om hundra år".

Språkrådet och nyordslistan

Språkrådet är Sveriges officiella organ för språkvård och språkpolitik och är en avdelning inom Institutet för språk och folkminnen. En av Språkrådets uppgifter är att samla in och upplysa om nya ord i svenska språket. Det gör de genom att läsa dagstidningar, följa sändningar i tv och på radio och genom tips från allmänheten. Nyordslistan publiceras en gång om året och innehåller ett urval av de nya ord som tillkommit under det gångna året.

Svenskan om hundra år

Avsnittet "Svenskan om hundra år" (s. 334–337) avslutar kapitlet genom att blicka in mot framtiden. Här får eleverna fundera över hur svenskan kan tänkas utvecklas under de kommande hundra åren. Som komplement till detta avsnittet passar artikeln "Så ser framtidens språk ut" i *Upplev litteraturen 3 – texter och tal* (s. 276–279) utmärkt.

1. Låt eleverna läsa sidan 334 i läroboken samt artikeln "Så ser framtidens språk ut" i antologin.
2. Dela in klassen i mindre grupper. Låt grupperna göra Diskutera-uppgiften på sidorna 334–335. Dela ut post it-lappar och be varje grupp anteckna en eller ett par saker för varje fråga i uppgiften.
3. Dela in whiteboardtavlan i sex spalter, en för varje fråga i uppgiften. Skriv rubriker överst i varje spalt:
 - Lånnord från ...?
 - Finns svenskan kvar?
 - Betydelseområden?
 - Hur kommer vi att skriva?
 - Skriva ihop eller isär?
 - Andra förändringar?
4. Låt varje grupp sätta upp sina post it-lappar i de olika spalterna. Gå igenom tillsammans. Vilka likheter och olikheter ser ni i gruppernas svar? Är det någon fråga där svaren är väldigt olika? Vad kan det tänkas bero på?

Mer om ordet ogooglebar

I uppgiften på sidan 336 ska eleverna sätta sig in i den så kallade "ogooglebar-debatten". I uppgiften konstateras det att ordet ogooglebar togs med i Språkrådets nyordslista 2012. Att Språkrådet tog med ordet väckte starka reaktioner från företaget Google. Efter påtryckningar från Google om att Språkrådet skulle ändra definitionen av ordet ogooglebar valde till slut Språkrådet att istället ta bort ordet från nyordslistan. I den här artikeln kommenterar Språkrådets chef beslutet:

<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/nyheter-2013/2014-01-09-google-ager-inte-spraket.html>

Avslutande uppgift

Här är ett förslag på en uppgift som kan avsluta ett större arbete kring svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling. Uppgiften är ganska omfattande och kräver att eleverna både sätter sig in i den texttyp de ska skriva och det material som ligger till grund för uppgiften. Till uppgiften finns förslag på en bedömningsmatris.

Avslutande uppgift: Svenskan i ständig förändring

- Texttyp
Pm (*Svenska impulser 3*, s. 136–141).
- Material
Kapitlen "Svenskans historia" (*Svenska impulser 3*, s. 302–325), "Svenskan i dag och om hundra år" (*Svenska impulser 3*, s. 326–337) och "Nedslag i språkhistorien" (*Upplev litteraturen 3 – texter och tal*, s. 242–279).
- Uppgiftsbeskrivning
"Alla forskare är överens om att ett språk som människor talar och har som modersmål alltid förändras", står det i *Svenska impulser 3* (s. 306). Hur har det svenska språket utvecklats från runsvensk tid fram till i dag? Skriv ett pm där du genom några exempel redogör för hur svenskan har utvecklats genom historien.
Presentera frågeställningen. **Redogör** med exempel från texterna i läroboken och antologin (minst tre) hur svenska språket har utvecklats. **Dra en slutsats** om hur och varför språk förändras.

Bedömningsmatris för avslutande uppgift

Betyg E	Betyg C	Betyg A
Eleven kan översiktligt redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling.	Eleven kan utförligt redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling.	Eleven kan utförligt och nyanserat redogöra för några aspekter av det svenska språkets släktskapsförhållanden och historiska utveckling. Dessutom kan eleven dra relevanta generella slutsatser om språkförändring.
Elever kan med viss säkerhet samla, sovra och sammanställa stora mängder information från olika källor och kan med utgångspunkt från detta skriva texter av vetenskaplig karaktär och andra texter. Texterna är sammanhängande och har tydligt urskiljbar disposition . Texterna är dessutom till viss del anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Eleven kan värdera och granska källor kritiskt, tillämpa regler för citat- och referatteknik samt i huvudsak följa skriftspråkets normer för språkriktighet. Eleverna behandlar källorna på ett rimligt sätt och drar relevanta slutsatser utifrån källmaterialet. Språket är varierat och innehåller goda formuleringar .	Elever kan med viss säkerhet samla, sovra och sammanställa stora mängder information från olika källor och kan med utgångspunkt från detta skriva texter av vetenskaplig karaktär och andra texter. Texterna är sammanhängande och väldisponerade . Texterna är anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Eleven kan värdera och granska källor kritiskt, tillämpa regler för citat- och referatteknik samt i huvudsak följa skriftspråkets normer för språkriktighet. Eleverna behandlar källorna på ett rimligt sätt och drar relevanta slutsatser utifrån källmaterialet. Språket är klart och innehåller goda formuleringar .	Elever kan med säkerhet samla, sovra och sammanställa stora mängder information från olika källor och skriver med utgångspunkt från detta texter av vetenskaplig karaktär och andra texter. Texterna är sammanhängande och väldisponerade . Texterna är dessutom väl anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Eleven kan värdera och granska källor kritiskt, tillämpa regler för citat- och referatteknik samt i huvudsak följa skriftspråkets normer för språkriktighet. Eleverna behandlar källorna på ett skickligt sätt och drar relevanta slutsatser utifrån källmaterialet. Språket är träffsäkert, klart, varierat och över lag välformulerat .